

milet, sed iram iudicii a nostra (justorum) hic correptione incipit, ut in reprobatione damnatorum tanquam in fine motus conquiescat: » sicut lapis movetur per aerem, sed in terra quasi in centro conquiescet. Fusc et exacte hanc sententiam explicat I Petr. iv, 18; quare hic ea non repetam, nec actum agam. Porro Lyranus per exempla sic eam explicat: « Si Martyres, inquit, tanta paliuntur iniuste, quanta tormenta manent

eorum tortores? Si Job, Tobias et alii Dei electi tanta in hac vita passi sunt, quid miramur si nos longo inferiores aliqua afflictio laugat? etsi enim impij non sumus, certe si nos peccatores negamus, ipsi nos seducimus, et veritas in nobis non est, » I Joan. 1. Huc facit illud Canonis:

Quod merito pateris, patienter ferre memento.  
Cunque reus tibi sis, ipsam te iudice damna.

## CAPUT DUODECIMUM.

### SYNOPSIS CAPITIS.

Mors suo proponit antithesis diligentis disciplinam et eam odientis, impij et justj, operantis et otiosi, stulti et sapientis, cervicis et mendacis, fidelis et fraudulentj: scripsit vero inculcat bona et mala lingue, puta a vers. 13 usque ad 20, et a vers. 22 usque ad 24.

4. Qui diligit disciplinam, diligit scientiam: qui autem odit increpationes, insipiens est. 2. Qui bonus est, hauriet gratiam a Domino: qui autem confidit in cogitationibus suis, impie agit. 3. Non roborabitur homo ex impietate: et radix justorum non commovebitur. 4. Mulier diligens, corona est viro suo: et putredo in ossibus ejus, quae confusione res dignas gerit. 5. Cogitationes justorum judicia: et consilia impiorum fraudulenta. 6. Verba impiorum insidiantur sanguini: os justorum liberabit eos. 7. Verte impios, et non erunt: domus autem justorum permanebit. 8. Doctrina sua noscet vir: qui autem vanus et excors est, patebit contemptui. 9. Melior est pauper et sufficiens sibi, quam gloriosus et indigens pane. 10. Novit justus jumentorum suorum animas: viscera autem impiorum crudelia. 11. Qui operatur terram suam, satiabitur panibus: qui autem sectatur otium, stultissimus est. Qui suavis est in vini demoriationibus, in suis munitionibus relinquit contumeliam. 12. Desiderium impij munimentum est pessimorum: radix autem justorum proficiet. 13. Propter peccata labiorum ruina proximat malo: effugiet autem justus de angustia. 14. De fructu oris sui unusquisque replebitur bonis, et juxta opera manuum suarum retribuetur ei. 15. Via stulti recta in oculis ejus: qui autem sapiens est, audit consilia. 16. Fatuus statim indicat iram suam: qui autem dissimulat injuriam, callidus est. 17. Qui quod novit loquitur, index justitiae est: qui autem mentitur, testis est fraudulentus. 18. Est qui promittit, et quasi gladio pungitur conscientiae: lingua autem sapientium sanitas est. 19. Labium veritatis firmum erit in perpetuum: qui autem testis est repentinus, concinnat linguam mendacii. 20. Dolus in corde cogitantium mala: qui autem pacis ineunt consilia, sequitur eos gaudium. 21. Non contristabit justum quidquid ei acciderit: impij autem replebuntur malo. 22. Abominatio est Domino labia mendacia: qui autem fideliter agunt, placeant ei. 23. Homo versutus celat scientiam: et cor insipientium provocat stultitiam. 24. Manus fortium dominabitur: quae autem remissa est, tributis serviet. 25. Moror in corde viri humiliabit illum, et sermone bono letificabitur. 26. Qui negligit damnum propter amicum, justus est: iter autem impiorum decipiet eos. 27. Non inveniet fraudulentus lucrium: et substantia hominis erit auri pretium. 28. In semita justitiae, vita: iter autem devium ducit ad mortem.

1. QUI DILIGIT DISCIPLINAM, DILIGIT SCIENTIAM. — Arabicus, qui amat disciplinam (Septuaginta, sensum): QUI AUTEM ODIT INCREPATIONES, INSIPIENS EST. — Arabicus, qui amat disciplinam, amat bonitatem, vel beneficium. Pro discipuli-

nam hebraice est מוסר musar, id est castigatio, correptionem, increpationem. Unde Tigurina, qui diligit castigationem, diligit scientiam: qui vero castigationem odit, obtrutescit, id est fit haecus et brutus: hoc enim est hebraice בטרבאר. Per scientiam intelligit praeticam, puta morum formationem, honestatem et virtutem.

Sensus ergo est: qui amans est disciplinae, ac, cum ab officio et a recto aberrat, sinit se corrigi, libentique animo correptionem excipit, hic utique amat scientiam morum, puta honestatem et virtutem, ac proinde vere sapit, vere philosophus, id est amator sapientiae est: qui autem odit increpationem, nec, cum male agit, patitur se corrigi, hic utique insipiens est, idque primo, quia ostendit suam superbiam et arrogantiam, qua putat se plus caeteris sapere, ideoque sua vita et defectus stolidae et superbe defendit. Secundo, quia in errore et vitio perniciter persistit, nec instrui et corrigi vult; ideoque incorrigibilis et inmendabilis est. Tertiam causam mox subjicit ex Antiocho. Quare sicut ager desipit, qui agritudinem non agnoscit, nec ei cauterium aut pharmacum acrius admoventur, itaque in aberrans desipit, si nolit in rectam viam reduci; et sicut discipulus a veritate declinans desipit, si nolit a magistro emendari et instrui: sic prorsus desipit, qui a virtute et via salutis aberrans non vult corrigi, instrui, dirigi, et in viam virtutis et salutis reponi. Ita S. Chrysostomus, tom. III, hom. De ferendis reprehensio: « Qui, ait, odit reprehensiones, ait Salomon, insipiens est. Non dixit sic vel sic redargui, sed tantum redargui; nam si quidem juste arguit amicus, agit ut peccatum corrigat: sin absque ratione et immerito, jam laudanda est voluntas ejus, et probanda intentio mentis, agnoscendumque et testandum amicitiae beneficium. Non enim reprehenderet, nisi multum diligeret. Proinde ne stomachemur, nec succenseamus, cum arguimur. » Causam subdit: « In peccatis, ait, id efficiunt reprehensiones, quod in vulneribus remedia. Ideo sicut insipiens est qui pharmaca rejicit, ita et stultus est, qui non grato animo suscipit reprehensiones. » Addit simile ex sole: « Quid lucidius sole? Et tamen lux ejus deficit. Et profecto sicut lucidam illam lucem saepe numero supervenientes tenebrae obtegunt, ita et intellectum nostrum quasi in meridie fulgentem et perspicuum inconsiderantia obrepens tenebrosus reddit; et nonnunquam evenit ut sapiens non videat quod oportet, et minor et hebetior clare et acute illud perspiciat. » Unde concludit S. Chrysostomus: « Correptionem bene ferre, non vulgaris, sed summa philosophiae praeconium et laus est. » Sic quoque explicat Antiochus, homil. 68: « Homo, ait, si quidem de se quam modestissime sentit, sequi pro abstracto habet et vili, multa cum animi voluptate et benevolentia exultat, quae in se recidunt correptiones,

aut quamlibet asperam oburgationem. Beatus monachus, qui se aliud esse censet nihil quam omnium peripsema. » Peripsema, inquit Scholiastes, est ramentum et limatura, quae scilicet monachus omnium iudicis et censuris quasi limis se corrigendum, radendum in humilitate omnique virtute expoliendum subiecit. Probat id Antiochus: « Qui odit increpationes insipiens est, quia ei impendit non simplex tribulatio; qui autem diligit eas, liquet hunc jam nulla percelli animi perturbatione, sed sedato est animo. Quam igitur profertur benigne eos exipere, qui nos suis exerceant saanis et scommalibus, quamlibet amarulentis, praeter illis qui nos adorant suis commentitiis laudibus, qui juxta Scripturam vix differant ab eo qui maledicit! »

Insuper S. Augustinus scripsit librum De Correptione et Gratia, in quo obiectibus Pelagianis neminem debere corrigi, quod corrigere vitia sit opus gratiae Dei, non liberi arbitrii et humanarum virium, uti faciebat S. Augustinus et Orthodoxi, respondet cap. v: « Quicumque corrigi non vis, ex eo sane corripiendus es, quia corrigi non vis. Non vis enim tui tibi vitia demonstrari: non vis ut feriantur, fiatque tibi utilis dolor, quo medicum quaeras: non vis tibi tu ipse ostendi, ut, cum deformem te vides, reformatorem desideres, eique supplices ne in illa remaneas feditate. » Et post pauca: « Dolor quippe ille qui sibi displicet, quando sentit correptionis aculeum, excitat eum in majoris sanioris affectum, ut Deo miserante, incremento caritatis adjunctus, desinat agere pudenda et dolenda, et agat laudanda et gratanda. »

Hic adde apophthegmata S. Augustini, lib. De Correptione: « Melius est a justo misericorditer corrigi quam fallaciter laudari. » Ita ipse in Psal. cxi. « Nemo corrumpit et instruit sine labore et dolore, quia virtus in infirmitate perficitur, et in Psal. lxxxix. « Correptio ad emendationem pertinet, redargulio furoris, id est accusatio, ad damnationem, » in Psal. vi. « Quem non corrigunt verba, corrigent experientia, » serm. 50 De Temp. « Non corrigimur nisi dono Dei, » homil. 2 inter 50. « Veritas etiam per iniquos corrumpit peccatores, » ibid. hom. 3. Huc facit proverbium Sisti Philo-sophi, num. 237: « Qui sapienter non obtemperat, nec Deo obtemperabit. »

2. QUI BONUS EST, HAURIT GRATIAM (Hebraice רצון ratson, id est benevolentiam, favorem, gratiam) A DOMINO: QUI AUTEM CONFIDIT IN COGitationibus suis, IMPIE AGIT. — Hebraice est ירשעו יארסעו, quod, cum sit in hiphil, significat primo, valde impie agere, ut patet Daniel. ix, 5, et cap. xii, vers. 10. Secundo, significat impietatis reum agere et condemnare. Unde Pagninus vertit, et malas habentem cogitationes condemnabit; et Tigurina, scelus impietatis condemnabitur.

Igitur sensus generalis et adequatus est, q. 4. Vir bonus, qui bonitati et bonis actionibus, qui-

bus Deo placeat, assidue intendit, hic hauriet a Deo gratiam, ut de bono in melius proficiat, juxta illud: « Ibunt de virtute in virtutem; videbitur Deus deorum in Sion, » *Psal. LXXXIII, 8.* « Qui autem confidit in cogitationibus, » Hebraice, *vir cogitationum*, vel machinationum et imaginationum, qui scilicet suas imaginationes sequitur, isque totus immittitur, non Deo Deique voluntati e legi; hic assidue impietate agit, ac quotidie de una impietate progredietur ad aliam, de minore ad majorem, donec culmen impietatis conscendat, fiatque totus impius, indeque cum Lucifero a Deo precipietur in tartara. Unde Chaldaeus veritatis, *bonus est qui suscipit voluntatem Dei, viri impij consilium infringitur;* Syrus, *beneficet viro qui custodit voluntatem Domini, impius condemnabitur;* Aquila, *bonus beneficit, id est superaffundit;* vel potius, *abunde et affluenter hauriet beneficium et gratiam a Domino.* Unde Beda apposite et clare sic explicat: « Qui bonus est, non confidit in cogitationibus suis, sed Domini gratiam querit, et questam invenit; per illam vero accipit, ut pie vivere possit. Qui autem in cogitationibus suis fidit, bonus esse nequit; nam quia gratiam superni adjutoris petere non curat, merito in impia actione perdurat. »

Porro, *bonus* hic quilibet *justus* intelligitur, sed praesertim *humilis*, inquit Beda et Hugo, qui humiliter disciplinam et correptionem, de qua praecessit, excipit: hic enim directe opponitur superbo, qui in suis cogitationibus confidens disciplinam respuit. Humilis enim sua humilis submissione, qua se instruendi et corripiendi subicit, meretur insipientem a Deo gratiam, qua tum vitium de quo corripitur efficiens corrigit, tum se in virtute opposita ceterisque valde promovet. Unde Antiochus, *hom. 68* jam citata: « Vir humilis, ait, incredibili lenitate perfunditur tacitus super correptione privata et contemptu, magis quam pro exhibito honore, et proprii celebritate nominis; unde et talis a Deo praedicatur beatus, juxta Isaie testimonium: Sanctificate eum qui extenuat animam suam; qui autem odit correptiones, imprudens. » Sicut enim hauriens aquam, eo puriorem et copiosorem haurit, quo major est putei profunditas, ex quo haurit; sic et justus eo majorem et copiosorem Dei gratiam proleat, quo major est animi ejus humilitas et demissio: ex hac enim velut a puteo haurienda est aqua vite, puta Dei gratia.

Denique Septuaginta habent, *melior* (minus recte Complutenses legunt, *melius*) qui invenit gratiam a Domino; *vir autem iniquus tacetur.* Quae sententia obscura est et hinc; unde eam plenius et clarius sic effert *Catena Graec.*: « Melior vel praestantior est, qui gratiam invenit apud Dominum, quam qui honoratur apud homines; vir autem iniquus legis praevicator silentio obruetur. » « Etenim, ut ibidem ait Didymus, compariuntur quidam boni, bonisque actionibus in-

tenti, soli Deo noti. Hos autem illis praefert, qui apud homines honorantur, magnique sunt. Qui enim apud homines commendantur, saepe numero ejusmodi laudem et commendationem in superbiam vertunt: at qui soli Deo cogniti probatique sunt, illi virtutem usque ad finem incontaminatam conservant; nec injuria Verum apud homines iniquos et improbos nihil ejusmodi locum habet: quando quidem apud illos omnia sunt perversa et distorta. »

Huic sententiae Salomonis parallela est illa Platonis in *Theaeteto*: « Deo nihil est similis, quam cum ex hominibus aliquis justissimus est. In hoc nimirum et vera hominis praestantia et facultas versatur, et quantum inde homo abscedit, *Abbia* et *ἀνδραγία*, id est nullitas, et hujusmodi quaedam ignavia sive imbecillitas, ut hominis nomen amittat, sane existit. » Et rursum: « Philosophia et vera sapientia est animi reditus et tenebrosa ista vita, quae potius nox quam dies appellanda est, ad veram illam entis lucem. » Et illa Pindari in *Isthmijs*, ode 6: « Si quis delectatus labore exercet a Deo structas virtutes, simul Deus illi amabilem gloriam serit, jam ad ultimos felicitatis fines appellens anchoram jecit, divinitus honoratus existens. » Et illud Sexti non Pontificis, ut voluit Rufinus, sed Philosophi Pythagorici, num. 4: « Fidelis homo, electus homo est; electus homo, homo Dei est; homo Dei est, qui Deo dignus est; Deo dignus est, qui nihil indigno agit. »

Moraliter, ex hoc versu et praecedenti discit quam fideles virtutis studiosi, praesertim Religiosi, debent faciles esse in admittenda disciplina, correptione, oburgatione et castigatione, imo eam amare, desiderare et ambire. Haec enim est scala ad vite emendationem, ad humilitatem, ad patientiam, omnemque virtutem et perfectionem. Quocirca Antiochus Abbas Laurae S. Sabae, qui ante mille annos floruit eo tempore, quo Heraclius Imperator sanctam Crucem reportavit Hierosolimam sub annum Domini 614, Antiochus, inquam, *homil. 68* jam citata: « Sane, ait, quam eum par est magnum censeri et admirabilem qui, cum increpatur acris, et ignominia non levi aspergitur, perfert tamen; quemadmodum honesta illa Chanaanitis, magnique meriti, quae quidem simul atque a Domino audisset: Non est bonum sumere panem filiorum, et mittere catellis; non modo indignata non est, sed ex diverso seipsam extenuans respondit: Imo, Domine; etenim catelli edunt de buccellis, qui cadunt de mensa dominorum suorum. Hoc responso in admirationem tante istius et humilitatis et fidei se surri-gens Dominus, dixit: O mulier, magna est fides tua, fiat tibi sicut vis. » B. Isaie Abbas, *orat. 8*, inter alia apophthegmata hoc habet: « Si quis reprehendit te propter rem aliquam quam fecisti, vel non fecisti, si taces, levi te similem proberis; sin respondeas: Quid, inquires, feci? non am-

Gemma  
philosophi.

Mor.  
liber de  
amanda  
corruptio.

plius et similis es. At si par pari refers, es omnino dissimilis. » B. Dorotheus, *doctrina 21*, docet effloax remedium adversus quolibet peccata esse patientiam correptionis.

Verum praeter alios sublimiter et divine hoc argumentum tractat Joannes Climachus, gradu 4 *De obedientia*. Accipe paucos multis: « Sicut crudele est, ait, ex ore famelicis infantis manibus panem rapere, ita et seipsum et operarium laedit, qui animas suscipit regendas, nisi illi coronas quantum illum sustinere posse novit, horis singulis rovidere satagat, sive per contumelias, sive per ignominias, sive per abjectiones, sive per ludibria. Ita enim maxime cavenda committit: *Primum*, quod ipse increpationis mercede privatur; *secundum*, quod aliis ex alterius virtute proficere possit, id agere omisit. *Tertium* vero est, quod est gravissimum, quod nonnunquam qui videntur esse probatissimi, et laboris patientissimi, si ad tempus negligantur, atque jam ut virtutibus praediti non corripiantur, sive probris atque injuriis non afficiantur, ea quae in eis inerat modestia et tolerantia destituntur. Nam etsi bona et frugifera pinguisque terra est, consuevit tamen aquae, id est ignominiae, defectus illam infructuosam ac sylvestrem efficere, spinasque fornicationis et noxiae securitatis in ea germinare. »

Afferat deinde inter alia exemplum Abbaeyri, quem quotidie ab omnibus corripit et probris exagitari videns, interrogavit: « Quid est, ait, frater Abbaeyre, quod te quotidie a mensa expelli video, ac nonnunquam dormire incoenatum? Qui ad haec respondit: Crede mihi, pater, probant me patres mei, utrum monachus esse cupiam; non autem vere id faciunt; quam ego patris aliorumque intentionem non ignorans, levissime ac sine ulla molestia omnia tolero. Et ecce 15 jam annuum ego istud cogitans, sicut et ipsi, quando monasterium intravi, dixerunt mihi, quod usque ad 30 annum renuntiantes probare solerent. Et recte quidem, pater Joannes, sine probatione enim aurum non perficitur. Sic igitur egregius Abbaeyrus, secundo anno postquam adveneram, migravit ad Dominum in monasterio hoc, patribus, cum deficeret, dicens: Gratias ago Domino et vobis, patres, quod me ad salutem meam tentastis jugiter; hac enim ex causa immensus a tentatione demonum haecenus mansi. » Unde hortando concludit: « Affige in anima ligno (quam erocem dicimus) incudem, vide licet mentem, ut per alios malleorum ictus et crepitus percussa ludibriis et maledictis irrisionibusque laessita, injuriis affecta, infra haec, et in nullo lesa seu dissoluta perseverans, tota lenis et plana, immobilisque persistat. Exiit te voluntatibus tuis, ut confusionis amictu; atque his nudus stadium pietatis ingredere; irrisiones horis singulis ut aquam vivam bibes. » Et pluribus interjectis subdit aureo hoc apophthegmate rem obsignans: « Is qui ad

placidissimum animi quietem atque ad Deum currit, die omni qua maledicta non sustinet, ingens detrimentum se sustinuisse arbitrat. »

3. NON ROBORABITUR HOMO EX IMPIETATE, ET RADIX JUSTORUM NON COMMOVETUR. — Pro non roborabitur hebraice est, « *לֹא יִחַז הַצִּדִּיק*, id est non dirigetur, ut habent Septuaginta Complutenses, et Chaldaei item, non firmabitur, non stabilietur. Ita Aquila et Symmachus; Septuaginta Romana, non prosperabitur homo ex iniquis; radices autem justorum non auferentur; Tigurina, nemo cum impietate firmus erit; radix autem justorum non movebitur; Vatablus, homo impius non perdurabit, sed cito peribit.

Sensus generalis et adequatus est, *7. d.* Impietas non prosperat, nec stabilem facit impium, sed potius efficit ut in adversa multa incidat, everlatur, et evellatur: at vero justitia et probitas justos prosperat, stabilis et firmat, ut videantur esse instar arboris, quae firmas in terra egit radices, ideoque nulla ventorum vi evelli, aut loco moveri potest.

Jam sub hoc generali sensu ad particulares descendere licet. Unde primo, Bayanus haec adaptat ad heredes et filios, *q. d.* Impius paucos, vel nullos, relinquit heredes et posteros, eosque miseros et infelices, qui proinde ejus domum et familiam propagare et exaltare nequeant: at vero justus instar arboris bene radiceat, ideoque multos ex se ramos spargentes, numerosam, felicem et splendidam progignit sobolem, per quam suam familiam propagabit, copiosamque et splendidam efficiet. Sic et Aben-Ezra: « Radix, ait, est symbolum posteritatis quam justus, cum vita defungitur, post se reliquit. »

Secundo, noster Salazar haec more suo arctat ad divitias, *q. d.* Ex impietate, id est ex opibus injuste partis, nemo roboratur, hoc est, nemo robustam, firmam et stabilem fortunam inde adipiscitur. Nam cum male parva male dilabuntur, cum his pariter fortuna hominis labitur et ruit: « Radix autem justorum proficiet, » *q. d.* Facultates justorum, id est justo parte, tanquam arbor quae aliores egit radices, nulla vi evellentur, vel auferentur, stabiles erunt et immotae. Audi S. Chrysostomum, *hom. 2 in epist. ad Ephes.*: « Si vis filius tradere divitias, posside justas, si ulla sint tales; haec enim manent, stanque firmas et stabiles: quae autem non sunt ejusmodi, cito pereunt et intereunt. »

Tertio, Lyranus: Radix justorum, inquit, est eorum stabilitas in virtute et firmore: unde David fuit stabilis in regno pro se et pro sua posteritate.

Quarto, alii haec referunt ad actiones: has enim injustis prosperat Deus; in impiis vero infastas reddit. Ita auctor *Catena Graec.*: « Quancumque, ait, justus e medio abeat, et moriatur, altamen radix ejus manet firma. Nec ea tantum, sed bona quoque laudabilesque actiones sanaeque consilia,

que inde prodierant, etc. Siquidem præter alia hoc justis adhuc residuum est, quod denovo ad vitam aliquando redituri sunt.

Tropologicè, radix justè est justitia, gratia et charitas, quæ nunquam excidit, cum cætera omnia, etiam scientia et propheta, peritura sint, I *Corinth.* xiii. 8. Gratia enim est radix et semen gloriæ: sicut enim ex radice pullulat arbor, sic ex gratia et charitate progignitur gloria æterna. Unde Apostolus, *Ephes.* iii. 17: « In charitate radicati et fundati, ut possitis comprehendere cum omnibus Sanctis quæ sit latitudo, et longitudo, et sublimitas, et profundum. »

Allegoricè, radix iustum est Deus et Christus: quia enim iusti in Deo et cruce Christi, quasi arbore vitali et immobili, radicati sunt, hinc nullatentatione vel tribulatione concutiantur aut commoventur, diuinitque cum S. Paulo: « Quis, nos separabit a charitate Christi? Tribulatio, an angustia, an fames, etc. Certus sum quia neque mors, neque vita, neque angeli, neque principatus, neque virtutes, neque altitudo, neque fortitudo, neque profundum, neque creatura alia poterit nos separare a charitate Dei, quæ est in Christo Jesu Domino nostro. » Hinc Christus vocatur « radix David, » *Apoz.* v. 3, et cap. xxii, 46, ac « radix Jesse, » *Isaie* xi, 1.

Anagoricè, radix iustum est æternitas: sectantur enim bona æterna, in hisque mentem speculantes omnes defungit; quocirca nullis temporibus bonis vel malis, utpote caducis et evanidis, commoventur. Impii vero, qui sectantur bona presentia, cum his transcunt et evanescent: quare firmi et stabiles esse nequeunt. Unde S. Chrysostomus, hom. 2 in *Genes.*: « Tale quiddam, ait, sunt divitiæ, tale quiddam universa hujus vite prosperitas, nihil firmum habens, nihil subsistens, nihil fixum, nihil radiceatum; sed magis quam fluminum fluentia prætercurrit. Atqui spiritualia non sunt talia; sunt enim firma, immobilia, vicissitudinem non accipientia, sed ad omne sæculum se extendentia. Quante ergo sit inscitia nutantia cum immobilibus commutare? »

4. MULIER DILIGENS CORONA EST VIRO SUO: ET PUTREDO IN OSSIBUS EIUS, QUÆ CONFUSIO RES DIGNAS GERIT. — Hebraice, *quæ pudofacit*; Tigurina, *mulier pudofaciens* (Vabalus, *destecorosa*) est *cea tabes in ossibus ejus*. Huic simile est illud *Sixti* non Pontificis, uti voluit Rufinus, sed Philosophi, in *Proverbiis* sive *Sententiis*, quæ habentur in *Biblioth. SS. Patrum*, num. 228: « Mulier pudica est viri gloria; reverentiam habens uxori, habetis eam reverentem. »

Aliqui *quæ diligens* accipiunt ut participium verbi *diligere*, ac interpretantur, *amans maritum*; sed perperam: nam hebraice est *אשה חסידה* *eset chail*, id est *mulier virtutis*, id est strenua, sedula, virilis, quæ strenue filios et familiam regit, confinet, promovet; ideoque marito non tantum est fida, pudica et casta, sed et laborum dolorumque

ejus omnium socia, solamen et remedium: cuius proinde dotes heroicæ describitur *top. xxxi*. Unde Theodoritus vertit, *mulier fortitudinis*; Symmachus, *abundantia*; Septuaginta, *mulier fortis*; Chaldaeus, *honestas*; Syrus, *virilis*; Tigurina, *virtutibus prædita*; Aben-Ezra: « Mulier, quæ divitiis congerit, est mariti corona, quia illius opera in pretio habetur et honoratur; sicut diadematum caput cæteris verendum reddit. »

Hæc viro suo est corona, id est instar coronæ eum ornat, lætificat, tegit, roborat, sanctificat, vigore, gaudio, omnique bono afficit et replet. Corona enim symbolum est perfectionis et cumuli, nihilque notat nisi perfectum et suis numeris absolutum, uti alibi dixi. Rursum corona dicitur id quod decorum et gloriosum est. Alludit ad coronam nuptialem, quæ sponsus et sponsa coronari solent in signum amoris et concordie, gratulationis et gaudii nuptialis, uti docet Carolus Paschallus, lib. II *De Coronis*, cap. xvi et xvii, et Alexander ab Alexandro, lib. II *Genial.*, cap. v. Unde Claudianus in nuptiis Honorii Imperatoris ita canit:

Tu festis Hymenææ faces, in gratia Jores  
Elige, in geminis concordia nocte coronas.

Rursum corona hæc symbolum erat victoriæ, quod scilicet conjuges conjugio viceissent scortationem, adulterium, procos et mechos, omneque vagam et pudendam libidinem. Ita S. Chrysostomus, hom. 9 in I *ad Corinth.* in morali: « In circo, ait, coronæ imponuntur capiti, ut victoriæ signa sint, quod scilicet antea libidini fuerint impenetrabiles. Ita demum cubiculum ingrediuntur, quia scilicet et voluptate superati non sunt. Quos si libidine superatus quispiam seipsum scortis addixerit, cuius jam rei gratia coronatus incedat, qui tam fæde libidini colla subdidit? » Tertio, eadem signum erat laboris et strenuitatis. Unde moris fuit olim, ut nova nupta janam viri lana coronaret, quasi quæ sedula in lanificio futura, lineis laneisque pannis virum et filios esset amictura, juxta illud cap. xxxi, vers. 13: « Quævisit lanam et linum, et operata est consilio manuum suarum. » Et vers. 21: « Non timebit domui suæ a frigoribus nivis; omnes enim domesticæ ejus vestiti sunt duplicibus. » Quarto, corona hæc symbolum est regni: maritus enim est quasi rex, cuius regnum est uxor et familia. Unde S. Chrysostomus, hom. in *Psalm.* iv: « Quoniam, inquit, David mulierem (Bethsabee uxorem Uriæ), quæ in viri potestate erat, tanquam alienum regnum occupaverat (cullibet enim viro regnum est propria conjux; et non sic rex purpuram et diademata ut vir uxorem suam diligit), propterea quæ ex uxore ei natus erat filius, insurrexit tyrannus volens abripere regnum patris: vi rapuit ipse regnum alienum, et vim passus est circa proprium; et qui deinceps peccaverat, de eo triumphus palam actus est. » Quinto, corona hæc symbolum

Corona  
symboli  
Primum.

Sexto  
dum.

Tercio  
tium.

Quarto  
tum.

Quinto  
tum.

est integritatis, virtutis et perfectionis, juxta illud *Isaie* lxi, 10: « Induit me vestimentis salutis, et indumento justitiæ circumdedit me, quasi sponsum decoratum corona, et quasi sponsam ornatum mollibus suis. » Sæto, corona hæc symbolum est filiorum multorum et insignium, quos xxor virilis parit et educat marito. Hi enim sunt corona, id est deus et gloria parentum, qui eos et in mensa et foris stipant, et circumdant instar coronæ. Unde Apostolus, I *ad Thessal.* cap. ii, vers. 19: « Quæ est enim, inquit, nostra spes, aut gaudium, aut corona gloriæ? nonne vos, » etc. Et illud *Psalm.* cxxvii, 3: « Filii tui sicut novellæ olivarum in circuitu mensæ tuæ, » *q. d.* Deo tibi benedicente, teque Deo cooperante, ex uxore multos insignes procreabis, et in omni virtute educabis filios, qui proinde quasi corona te cingent et ornabunt.

Mysticè, mulier diligens et strenua est Ecclesia, et qualibet anima sancta, quæ Christum sponsum decorat et delectat quasi corona, juxta illud *Cantic.* iii, 11: « Egredimini, et videte, filie Sion, regem Salomonem in diademate, quo coronavit illum mater sua in die desponsationis illius, et in die lætitiæ cordis ejus, » *puta* in die incarnationis, quo Christus carnem nostram sibi despondit, et in ea cæteros homines fideles et sanctos, uti explicant S. Athanasius, S. Ambrosius, S. Gregorius, S. Bernardus, Cassiodorus, Philo Cappathus et alii ibidem. Et *Isaia*, cap. lxxi, 3: « Eris ait, corona gloriæ in manu Domini, et diadema regni in manu Dei tui. » Porro in incarnatione corona Christi fuit caro et humanitas assumpta: hæc enim Verbum cinxit et coronavit; in passione vero corona Christi fuit spinea, per quam meruit adipisci in oculis roseam et gemmeam. Atque spinæ in hac vita communicat suis electis, uti communicavit realiter S. Catharine Senensi. Spinea enim corona Christus se exhibet regem patientium, afflictorum et tribulatum, eosque præcedit quasi antesignanus, ut per spinas, dolores et cruces suos deducat ad immarcescibilem gloriæ coronam. « Pudeat, inquit S. Bernardus, serm. 5 in *festis omnium Sanctorum*, sub spinato capite membrum fieri delicatum. » Turpe censebant primi Christiani coronari floribus ritu Gentilium, quod Christus spinis coronatus fuisset, ne Christo illudere et insultare viderentur. Unde Clemens Alexandrinus, lib. II *Pædag.* cap. viii: « A ratione, ait, alienum est, ut qui audierimus Dominum passioni per ludum insultantes, habeamus capita redimta floribus. » Idem docet Tertullianus, lib. *De Corona militis*. Addit S. Athanasius, Christum coronatum fuisse spinis, ut omnes nostrarum sollicitudinum et angorum spinas in se suscipiens, nos sua securitate et lætitia donaret, suoque patrocinio protegeret et coronaret. Unde tract. *De Passione et Cruce*, sic ait: « Christus spineam coronam gestavit, ut vitæ nostræ

curas (quasi spinas in se suscipiens) aboleret. »

Mysticè, S. Thomas, serm. *De S. Cæcilia*, hoc thema sermonis proponit: « Mulier diligens corona est viro suo. » Fuit enim, inquit, S. Cæcilia diligens quintupliciter: primo, in carnis maceratione; secundo, in Dei dilectione; tertio, in devota oratione; quarto, in elemosynarum largitione; quinto, in aliorum conversione. Eadem fuit corona viro suo, quia eundem ad Iristum et ad castitatem convertit: unde cum eo meruit ab angelo corona liliorum donari. Eadem corona gemmea est viro suo in vita æterna. Idem S. Thomas in I *Corinth.* vii, lect. 2, hisce novem coronis S. Cæciliam condecorat: primo, sapientia in parte rationali; secundo, munditia in parte concupiscibili; tertio, constantia in parte irascibili; quarto, modestia contra multiloquium; quinto, veritas contra mendacium; sexto, discretio contra stultiloquium; septimo, sanctimonia in facto; octavo, verecundia in signo; nono, gratia in conversando.

Porro auctor *Cætenæ Græcæ*, per mulierem virtutis mystice accipit virtutem; per rem confusione dignam, vitium et malitiam: « Senus est, ait, sicut virtus mentem exornat, ita malitia eandem profanat et perdit; pravamque et insolentem conviciatricum reddit. Rursum, mulier virilis est anima justis: hæc enim viriliter contra vitia et animi perturbaciones decertat; et ut quavis adversitate superior evadat, strenue laborat. »

ET PUTREDO IN OSSIBUS EIUS, QUÆ CONFUSIO RES DIGNAS GERIT. — Salomon, Boda, Lyranus et Hugo *quæ ejus* referunt ad mulierem, *q. d.* Mulier impudica sua libidine conciliat sibi morbos et putredines, uti patet in live veneræ, quibus et caro et ossa ejus putrescunt et tabesunt, uti experientia docet meretrices et mœchæ computrescere. Verum ex antithesi, et ex Hebræo pronomine masculino, liquet *quæ ejus* referri ad virum, *q. d.* Sicut mulier pudica et strenua instar coronæ virum ornat, lætificat, corroborat, vivificat: ita ex adverso mulier impudica, desidiosa et pigra (huic enim opponitur *diligens* et sedula. Ita R. Levi), rixosa, ebriosa, prodiga, aliisque vitiiis pudenda dedita, virum dedecorat, affligit, infamat, morore et molestiis conficit, adeo ut medulla ossium ex tristitia diffuset et consumatur, itaque omne ejus robur (quod est in ossibus) et vigor intereat, ipseque etiam senectatem contrahat et emoriatur. Alludit ad illud Adæ de Eva: « Hoc nunc os ex ossibus meis, et caro de carne mea, » *Genes.* ii, 23. Ubi Anastasius Sinaita: « Os, ait, ad robor, caro ad voluptatem pertinet, quia uxor bona marito non tantum voluptatam, sed et robur ad superandos omnes labores et familie difficultates affert. Ad ditque: Vice versa uxor mala os, id est robur, mariti excidit et consumit. Unde Septuaginta vertunt, *sicut autem in ligno vermis, sic virum disperdit mulier malefica*; et Syrus more suo legens vestigia Septuaginta, *sicut fungus et vermis in ligno, ita virum profugit mulier malum faciens, q. d.*

Corona  
Christi  
membra et  
spinea.

teredo et tinea sensim lignum exedunt, erodunt et consumunt: sic mulier mala et perversa vires viri erodit et absumit. *Malefica* est maligna, item incesta et mœcha, indeque proprie malefica et venefica. Solent enim mœchæ, ut amassis mœchis fruuntur, maritis secreto propinare venena, vel naturalia vel magica, quibus eum vel cito, vel sensim conficiant et enecent juxta illud Ausonii:

Toxica zelotypo dedit uxor mœcha marito.

Et illud de maleficiato ad veneficam apud Athenæum, lib. VI: « Tu illum venenis tuis putreficisti, et velut lignum carie corruptum vitasti. » Cum enim mulieres sint timide et imbecilles, quod vi et robore nequeunt, hoc fraude et veneficiis peragunt, ut non aperto Marte, sed ex insidiis inimicos appetant et perdant. Refert Dioscorus, lib. V. Hecaten feminam omnium primam aconium invenisse, et ad venena mortifera conficienda animum studium impendisse. Nota est Medea, Circe et Thessala mulier, id est venefica. Hinc tot sagæ et veneficæ, cum pauciores viri sint sagi et magi. Denique leges civiles mulieres aduleras et veneficas jungunt, velut quadam afflictate conjunctas: sunt enim adulterium et veneficium proxima et cognata, ut mulier que impudica est, non raro sit venefica. Leges hæc citat Tiraquellus, leg. VIII *Connub.*, num. 22 et seq. Hæc facit Hebraeorum initio *Genaræ* adagium: « Quod eruca sesamis; id meretrix est in domo. » Sicut enim eruca sesama et olera, in quibus degit, depascitur et vastat: sic meretrix domum in qua habitat consumit, et miserum maritum devorat. Hinc a Comico vocatur *limax*: limaces enim olera exedunt.

5. COGITATIONES JUSTORUM JUDICIA, ET CONSILIA IMPIORUM FRAUDULENTA. — Hebraice, *consilia impiorum dolus*; Septuaginta, *gubernant impii dolos*. Hebraice enim *חכמות רשעים* *tachmuth et consilia et gubernacula significat*. Unde cum Septuaginta sic ad verbum veritas, *gubernacula impiorum dolus, q. d. Gubernacula, quibus impii se suaque gubernant et promouent, sunt fraudes et doli*. Est metaphoræ a gubernaculo navis: sicut enim illo manerulus regit navem, illudque intra navim absconditur: sic fraudulenti per dolos sua peragunt, eosque in corde celant et abscondunt. Chaldaicus, *volentia* (Syris, *molitiones vel conversatio*) *impiorum fraud est*; Pagninus, *cogitationes justorum ad faciendum judicium, consilia impiorum ad faciendum dolum*.

Judicia?  
justorum  
que?  
Resp.  
Virtus.

Quæres, quemnam sint *judicia* quæ cogitant mentesque versant justis. *Primo*, auctor *Catena Græcæ* respondet esse Dei *judicia*, ejusdemque præcepta: hæc enim justis meditatione cordeque et animo jugiter pertractant, hisque Numinis metum et cultum sibi inducunt.

*Secundo*, idem: « *Judicia*, ait, exercent, qui secundum rationis dietamen assidue operantur. Sic et S. Gregorius, lib. XIX *Moral.* XIII, explicans illud

Job. XXIX, *Et diademate, judicio meo*: « *Justorum judicia*, inquit, recte diademati comparantur, quia per magni operis gloriam ad retributionis ducunt coronam. Quæ nimirum *judicia* secum quotidie introrsus agunt: quid Deo, quid proximo debeant solerter aspiciunt, atque ad agenda bona se vehementer accendunt, et de perpetratis malis districte redarguunt. Unde bene quæque per Salomonem dicitur: *Cogitationes justorum judicia*. Justique ab omni strepitu seculari ad corda sua redeunt, ibique ascendunt tribunal mentis, atque ante oculos se et proximum statuunt, et deducunt ad mediam regulam testamenti, qua dicitur: *Quæ vultis ut faciant vobis homines, et vos eadem facite illis*. Transferunt in se personam proximi, et sollicitè attendunt quid sibi, si ita essent, fieri, vel non fieri juste vellent: sique districto jure atque iudicio causam suam et proximi, juxta tabulas divinas legis in foro cordis examinant. Bene ergo dicitur: *Cogitationes justorum judicia*, quia ipse coram infimus motus cordis, quasi quadam libra est *judicialiæ potestatis*. »

Hujus conscientie tribunalis personas omnes apte representat S. Bernardus, lib. *De Inter. domo*, cap. XIV: « In domo propria, ait, et in propria familia habeo accensores, testes, iudices et tortores. Accusat me conscientia, testis est memoria, ratio iudex, voluptas carcer, timor tortor, oblectamentum tormentum: quotquot enim fuerunt oblectamenta mala, tot erunt tormenta dura in pena. Nam inde punimur, unde delectamur. » Accedit Beda: « *Justi*, ait, *sua facta si Domino placeant, sedula meditatione dijudicant; ne forte ipsis minus sollicitis supernus arbiter contra eos invisibiliter adversa disponat, juxta illud Apostoli: Si nosmetipsos dijudicaverimus, non utique dijudicemur, I Corinth.* XI. At reprobi, divini timoris oblitii, de fraude quam faciunt sua consilia cogunt. »

*Tertio*, S. Hieronymus in cap. V *Amos* per *judicium* accipit mentis constantiam, *q. d. Justi mature deliberant; at ubi deliberaverunt, in proposito constantes sunt: impii vero in horas mutant sua consilia et decreta*. « *Volvetur*, ait, *quasi aqua iudicium pessimorum, quia non stat in una sententia, sed circumfertur omni vento doctrine*. Quod probaverant improbant, et quod prius ludebant, putant esse pro nihilo. »

*Quarto* et genuine, Vatablus, Jansenius, Lyranus et alii per *judicium* accipiunt jus et justitiam, *q. d. Cogitationes justorum sunt judicia*, id est sunt justitiæ, hoc est, sunt justæ et æquæ, ut nulli faciant injuriam, sed cuique jus suum tribuant (est metonymia: ponitur enim abstractum pro concreto, *justitia pro justæ*). At vero cogitationes, machinationes et « *consilia impiorum* » sunt de dolo et fraudibus. Non enim aliud cogitant, quam qua ratione aliis faciem facere, eosque decipere ac rebus suis fraudare queant, ut

per fraudes et dolos res suas augeant et promoveant.

Moraliter, cogitationes justorum debent esse *judicia*, ut, quemadmodum iudicium non inconsiderate agitur, sed a iudice magna mentis attentione exerceatur: ita mens justis, et ad perfectionem anhelantis cogitationes rationis iudicio selectas recipiat, et non indifferenter ex otiositate aut curiositate insurgentes admittat. Comprimat eas timor Domini sanctus, qui occulta etiam cordis nostri et secreta rimatur; liget eas spes donorum æternitatis, que non inania cogitantibus, sed pura et sancta considerationibus frequenter offertur.

Porro tangit hic Sapiens radicem omnis boni vel mali; hæc enim est bona vel mala cogitatio. Unde Beda in *Collectaneis*: « *Isis* fomitis, ait, quasi gradibus coalescit omnia peccatum. Cogitatio namque pravi delectationem parit, delectatio consensionem, consensio actionem, actio consuetudinem, consuetudo necessitatem. » Vice versa, cogitatio sancta rei sanctæ delectationem parit, delectatio consensionem, consensio actionem, etc.

6. VERBA IMPIORUM INSIDIANTUR SANGUINI: OS JUSTORUM LIBERABIT EOS. — Coheret hæc sententia præcedenti, estque gradatio, *q. d. Impii non solum student pios fraudare bonis, sed et spoliarè vita: tum ut facilius bona eorum occupent, tum quia oderunt eos eorumque pietatem et virtutem, quæ quasi sudes in oculis ipsorum impietatem assidue pungit, cruciat et flagellat*. Sic Jezabel per falsos testes sustulit Naboth, ut ejus vineam occuparet, III *Reg.* XXI.

AT OS JUSTORUM LIBERABIT EOS. — Quos? eos scilicet, quorum sanguini insidiatur impiis: sicut Daniel liberavit Susannam, cuius vitæ insidiabantur senes incesti, Daniel. XII: ita Lyranus, Baynus et Cajetanus. Porro Jansenius extendit etiam ad impios, *q. d. Impii capiunt alios perdere; at justus omnes tam pios quam impios salutem salvare*. Noster Salazar ad solos impios refert, *q. d. Justus non referunt par pari, sed eos ipsos a quibus fraudulentis accusationibus damnantur, eos, inquam, ipsi testimonio suo absolvunt*. Virtus enim non modo se ipsam, sed et alios quoslibet tuetur et salvat. « *Enimvero viris earum est virium, ut non modo seipsam adjuvet atque defendat, sed alios propugnet, openque ope desitulis ferat*, » inquit auctor *Catene Græcorum*. Tanta et tam ampla est justorum charitas, ut omnes etiam inimicos brachiis amoris complectatur, ac vincat in bono malo, ex inimicis faciat amicos, juxta illud: « *Inimicos æque ac amicos amicitæ amor*. »

Denique Decretum V. *Quæst.* V, cap. fin., per os *justorum* accipit os iudicis impios castigantis, itaque eos ab impietate liberantis: « *Allud est, ait, ex charitate aliorum crimina deferre, ut quos secreta admonitione corrigere non possumus, conviciis iudicis sententia corripiat; atque aliud insidiando falsa obicere, vel insultando vera facile exprobrare*. Illud vero charitatis, hoc autem im-

pietatis est officium. Unde in *Proverbiis* dicitur: *Verba impiorum insidiatur sanguini: os justorum liberabit eos*. »

7. VERITATE IMPIOS, ET NON ERUNT: DOMUS ATEL JUSTORUM PERMANEBIT. — Pro *veritate* hebraice *הפח* *haphoc*, quod tam est infinitivi modi quam imperativi: unde tam *vertere* quam *vertere* significat. Infinitivus autem apud Hebræos pro omni tempore, modo, numero et persona accipitur. Unde Pagninus vertit, *vertet Deus impios, et non erunt*; et Vatablus, *vertentur impii, ut nusquam sint*; et Chaldaeus, *vertentur impii, et non inveniantur* (1). Hebræi enim, cum careant verbis compositis, simplex usurpant pro composito; unde *הפח* *haphac* significat tam convertere, evertere, subvertere, quam *vertere*.

Verum Noster proprie et nervose vertit in imperativo *verite*, sed sensu difficili. *Primo*, Beda exponit, *q. d. Convertite, o Deus, impios, præserim hereticos et infideles, ad bonam frugem, et sic desinent esse impii, eruntque pii; desinet hæresis et infidelitas, ac triumphabit ubique fides et pietas*. Verle ergo illos, ut quod fuerant non sint amplius impii, neque inimici, sed evadant pii et amici. Sic et S. Gregorius, homil. 32 in *Evang.*: « *Relinquamus*, ait, *nosmetipsos quales peccando nos fecimus, et maneamus nosmetipsi, quales per gratiam facti sumus*. Ecce etenim, qui superbus fuit, si conversus ad Christum humilis factus est, semetipsum relinquit. Si luxuriosus quisque ad continentiam vitam mutavit, abnegavit utique quod fuit. Si avarus quisque ambire jam desit, et largiri didicit propterea, qui prius aliena rapiebat, procul dubio semetipsum reliquit; ipse quidem est per naturam, sed non est per malitiam. Hinc enim scriptum est: *Verte impios, et non erunt*. Conversi namque impii non erunt, non quia non erunt omnino in essentia, sed scilicet non erunt in impietatis culpa. Tunc ergo nosmetipsos relinquimus, tunc nos ipsos abnegamus, cum mutamus quod per vetustatem fuimus, et ad hoc nitimur, quod per novitatem vocamur. Penes quomodo se Paulus abnegaverat qui dicebat: *Vivo autem jam non ego*. Exstinctus quippe fuerat sævus ille persecutor, et vivere cœperat plus prædicator. » Hic sensus moralis est, non litteralis, ut patet ex antithesi quæ sequitur: « *Domus autem justorum permanebit*. »

*Secundo*, Jansenius exponit, « *verite*, » id est *everte, o Deus, ut amplius non sint, nec pios opprimant*.

*Tertio*, alii, *q. d. Averte, o homo, paulisper te vultumque tuum ab impiis; cumque te rursus ad eos convertereris et resperis, videbis eos non esse et perisse, juxta illud *Psal.* XXXVI: « *Vidi impium superexaltatum et elevatum quasi cedros Libani*. Transivi, et ecce non erat: quiesivi enim, et non est inventus locus ejus. » Verum sic di-*

(1) Rectissime.

cendum esset: «Verte te ab impiis;» jam autem dicitur: «Verte impios, et non erunt.»

*Quarto*, noster Salazar: «Verte, inquit, id est circumage impium, aut in orbem gyra, ut sensus sit: tam cito impius perit atque esse desinit, quam cito volvitur in gyrum, id est, non longiori spatio permanebit, quam est id quo gyrus absolvitur. Verte igitur in gyrum, et interim non erit. Ad id spectat illius Philosophi facinus, qui, rogatus ut suam de vita humanæ brevitate enuntiaret sententiam, veritit semetipsum in orbem, innuens scilicet se vite spatium unius gyri duratione metiri. Huc alludit adagium Græcorum: *ὅσος ἡ ἀβήρεια*, id est circulus aut orbis res humanæ; quod ergo non ad vicissitudinem, sed potius ad durationem refero, id est, res humanæ ac velocitate abeunt et deficiunt, qua circulus vel orbis conficitur a saltatore vel ab alio quovis. Hæc ipse.

*Quinto*, simpliciter et germane, «verte,» id est, si vel medicum veteris impios, videbis eos everti et non esse, *q. d.* Impii tenuissimam habent subsistentiam, quæ minima conversione, et, ut ita dicam, flatu uno, instar ballæ diffilatur, dissipatur et evanescit. perinde ac in ludo seachiorum, alæarum, faxillorum, verte seachium vel aleam unam, et totum lusum, totam ludentis vincientis, que sortem et fortunam evertit. Quid enim est vita et sensus impii, nisi lusum fortune, nisi ludus aleæ? Unde Septuaginta, *quocumque se vertit impius, deletur*; et Cajetanus, *verte impios*, id est converte, ait, rotam fortune impiorum, ut conversa rota impiorum, qui in culmine consistebant, deorsum devolvantur in immum, et videbis eos jam non esse, utpote depressos, ac fortunis, honore, statu et gradu, tandemque ipsa vita privatos et eversos. Rursus, «verte impios,» ita est, volve impiorum ætatem et sæculum, volve paucos annos vite ipsorum, et videbis eos morte consumptos, juxta illud *Eccle. cap. 1*: «Generatio præterit, generatio advenit.» Omnia enim hæc notant citum transitum, finem et interitum impiorum cum sua sobole, *q. d.* Verte non nihil rotam temporum et sæculorum jenger rotantium sibi que succedentium, videbis post paucos annos defecisse impios. Sicut enim in libro, si veritas folium unum, succedit aliud quod prius operit et sepellit; et si intuearis verti volquie aquam fluminis, cernes aquam, que coram te est, illico labi et defluere, aliamque succedere et affluere, que præcedentem extradat: ita prorsus se habent impiorumque domus et familie parva conversione temporum; si paucos annos eos requiras, videbis plane interisse, nec reliquias heredes, sed e terra abrasas et æterna oblivione sepultos; videbis alios se sepe externos in eorum locum, domum, gradum, opes et prædia successisse, imo filios ipsos exclusisse, et detrabasse impios: at vero domus et familie justorum, quia fundata in justitia et in Dei patrocínio, permanent et perdurant per multa sæcula.

Denique auctor *Catechæ Græcorum* sic Septuaginta veritit et explicat, *quocumque impius cogitatione se vertit, omnis illius conatus et cõpñtatus omneque studium atque consilium frustraneum est. Per domus autem justorum bonas cogitationes hoc loco exprimit; quandoquidem bona sententia, bonaque et salutaria cogitata, haud secus ac alteram animo præcedunt, atque ex divite quodam penu. Sunt hæc enim, ut illorum quoque domus supra petram edificatæ.*

8. DOCTRINA SUA NOSCETUR VIR: QUI AUTEM VANUS

*ET EXORS EST, PATEBIT CONTEMPTUM.* — «Noscetur,» id est publice cognoscetur, laudabitur et celebrabitur; hoc enim significat hebraice *יָהִי רֵבֹהוּל*: hoc enim exigit antithesis. Hebraice, *ad os* [id est juxta quantitatem et mensuram] *intellectus laudabitur vir, et pergersus corde erit in contemptum; Septuaginta, os intelligentis laudatur a viro: socors autem subsannatur; vel, ut veritit et explicat auctor Catechæ Græcæ: «Viri prudentis os vulgo laudatur: qui autem hebetis ignavique cordis est, ab omnibus subsannatur; vir operosus bonisque actionibus ex instituto laudatus, tametsi rudis et idiota sit, melior honoratiorque est ignavo disertæ comptaque oratione utente;» Syrus, os prudens laudant mortales, exors autem despicietur velut stultus; Symmachus, secundum prudentiam suam laudabitur vir; qui autem corde divaricat, pudent. Nonnulli doctrinam hic speculativam accipiunt, *q. d.* Ex doctrina sua noscetur vir, an scilicet sit philosophus, an grammaticus, an medicus, an jurisperitus, etc. Qui enim docet aut docte dissertat de rebus philosophicis, is noscitur esse philosophus; qui de medicis, esse medicus: qui de juridicis, esse jurisperitus: verum hic sensus hoc loco est impertinens.*

Alii per doctrinam accipiunt veritatem, *q. d.* Qui veritatem loquitur, is noscetur esse verax et cordatus: at vanus et exors, qui mendacia proloquitur, noscetur esse mendax, ideoque patebit contemptum.

Verum dico: *Doctrina* hic, uti et toto hoc libro, non speculativa, sed practica intelligitur, idemque est quod prudentia tam in loquendo quam in agendo. Sensus ergo est, *q. d.* Per doctrinam, id est prudentiam, noscetur, hebraice, *laudabitur vir*, quia quantum in dicendo et operando ostenderit prudentiam, tantum pariter famam et laudem consequetur: ex adverso qui vanus et exors est, hebraice, *qui curvus, vel obliquus*, id est pravus et perversus est corde, qui scilicet prava loquitur vel agit, hic erit contemptui, quia habebit imprudens, insipientis, pravus et perversus (1).

Porro prudentia hæc requirit ut quod dicimus et agimus, primo, sit verum et alienum ab omni falsitate et mendacio; secundo, ut sit sincerum et

(1) Maurer, pro ratione intelligentis suæ laudatur quisque, sed animus perversus est contemptus.

alienum a simulatione et hypocrisis; tertio, ut sit grave, sermumque et alienum a levitate, et ludicro jocorum et nugarum; quarto, ut sit justum et alienum ab injuria aliorum; quinto, ut sit utile et alienum a damno et noxa; sexto, ut sit maturum et opportunum, nimirum personis, loco et tempore congruum: que enim importuno loco vel tempore dicuntur vel aguntur, hæc imprudentiam sapientum, ideoque dicentem et agentem velut imprudentem contemptui et ludibrio exponunt.

Exemplum sit Joseph, qui et in carcere et in domo Putipharis ita prudenter se gessit, ut omnium ore celebratus, a Pharaone præfectus fuerit. Egypto, ac sua prudentia fami, que Egyptum et vicinas provincias occupaverat, succurreret, juxta illud *Psal. civ, 21*: «Constituit eum dominum domus suæ, et principem omnis possessionis suæ, ut erudiret principes ejus sicut semetipsum, et sanes ejus prudentiam doceret.» Et David, de quo dicitur *1 Reg. xviii, 5*: «Egredebatur quoque David ad omnia quæcumque misisset eum Saul, et prudenter se agebat.» Et vers. ultim.: «Prudentis se gerebat David quam omnes servi Saul, et celebre factum est nomen ejus nimis.» Et Daniel, qui a Nabuchodonosore ob eximiam prudentiam præpositus fuit toti monarchiæ Babyloniorum, *Daniel, ii, 48, et v, 12.*

Porro in sermone illico cernitur prudentia vel imprudentia. Unde Socrates aiebat: «Loquere, adolescens, ut te videam;» in sermone enim ventis in speculo videtur indoles pectoris et mentis. Item dicitur: «Qualis homo est, talis etiam ejus erit oratio; orationi autem facta simillima, factis vita.» Testis est Cicero, *Tuscul. V*; et de Scipione cauto in verbis et factis dicebat Cato:

Ille sapit solus, voluit alii velut umbra.

Maximus, *serm. 45*, citat Romulum dicentem, «vasa fictilia sono et percussu, hominem vero sermone explorandum esse;» et demonactem asserentem, «in speculis vultus figuram, in colloquio autem animi naturam et imaginem certi posse: sermone enim quasi sigillum, animi formam effingere et proferre;» et Solonem dicitantem, «orationem esse operum simulacrum:» ea quippe, que in opus prorunt, prius animo concepta verbis indicantur. Democriti apud Stobæum hæc est vox: «In speculo faciei figura; in verbis autem animi qualitas cuiusque hominis apprehenditur.»

Mystice Beda: «Doctrina sua, ait, quisque vir esse noscitur, quia si recta docet, et hæc operibus implet, sanctus esse colligitur.»

9. MELIOR EST PAUPER ET SUFFICIENS SIBI, QUAM GLORIOSUS, ET INDIGENS PANE. — Hebraice, *melior est vitis vel ignobilis et servus sibi, quam se glorificans et deficiens pane.* Pro et servus sibi, alii vertunt, et servus ipsi. Unde Chaldaeus, *melior est abjectus qui habet seruos; Pagninus, melior est qui fœci pendet se, et servus est ei, quam qui glorificat*

*se, et caret pane; et Vatablus, præstat abjectus qui servus habet, id est dives est, etc., q. d.* Pluris fit a pluribus colitur, qui abjectus plebeo vestitu sine pompa famulorum et equorum incedit, ac inferius domi habet famulos, qui agros et vineas colant, aut merces comparant, quibus rem ipsis augeant, quam gloriosus qui vestibus sericis aureis que amictus, nullis sibi famulis pompose incedit, et tamen domi non habet alimentum, quibus se suosque alat. Sunt enim nonnulli, qui exterius suum splendorem ostendant, omniaque sua in externa ornamenta impendant, quo fit ut domi ageant; malant enim domi eurrere, et foris splendere, quam domi abundare, et foris sordere, in quos fusc invehitur S. Chrysostomus, *hom. 22 in Matthæum.*

Verum Noster melius veritit, *melior est pauper et serviens, id est sufficiens sibi*; qui enim sibi laborando servit, nec servilia opera detrectat, hic facile sibi sufficientem victum et vestitum comparat. Hic melior est, id est præstantior et sapientior judicatur, plurisque fit, et a pluribus colitur, quam gloriosus, qui quasi nobilis magnifice incedit, ideoque non vult laborare, sed gloriatur nobilitate avorum et atavorum, ac splendore vestium et famulorum, atque interim domi vix panem habet quem comedat. Unde Symmachus veritit, *melior est vir in civitate serviens sibi*; Syrus, *qui sibi usui est et servit*; et Tigurina, *obscurus homo, qui sibi laborat, præstat glorioso qui pane indiget.* Sic et R. Salomon, Aben-Ezra et R. Levi: «Præstantior, ait, est qui abjectus sibi servit, agrosque colit, itaque ditatur, quam qui honore excolitur, sibi que vult a ceteris servitium exhiberi, cum panis egestate laboret.» Clarissime vero Septuaginta in *Catechæ Græcæ*, sic habent, sicque explicatur a Basilio et Chrysostomo: «Vir, qui honore contempto commodis suis servit, præstat homini gloriam accupanti, neque panem tamen, quo vescatur, habenti.» Basilius: «Satius, ait, est suis commodis operam dare, etiamsi ea de causa contemptui apud nonnullos habeatur, quam reipsa agere, et velle nihilominus inter divites numerari.» Chrysostomus: «Quandoquidem multi laborem detrectant, non solum tanquam molestum, verum etiam tanquam parum honestum, primum quidem per exemplum a formice industria et labore petitum eximere studium (ad has enim pigros omnes supra mandabat); hic vero alteram istam suspensionem e medio submovere contendit, qua quis imbutus diere forte poterit: Hæus tu, quid de labore concionaris? Laborare res vilis et probrosa est, aptota mancipiorum propria. Ad hæc autem ille: Et quanto satius est hoc qualecumque probum sufferre, et laute vivere, quam fame tabescere? Qua, queso, da causa laborare dedecorosem ducis? nec enim alteri servis ut probum devites, sed tibi ipsi, et id quidem sponte. Nisi enim teipsum ab inedia incommodo liberare velles, nullam penitus ali-

rum rationem haberes: ea propter tute ipse es, qui ex tali servitute fructum capis, adeoque non tam alteri quam tibi ipsi servis. Adverte milites, nonne unumquislibet illorum sibi ipsi servit? Nonne qui manuum opera vitam tolerant, pari modo sibi ipsi serviunt? Ne igitur ob laborem succenseas; tu tui namque ipsius dominus es, et non alius quispiam. Nonne cernis egenos qui victum ostiant, nulli servire? Ergo illi quoque sibi serviunt. Qualis, obsecro, honor est illis, pane quo pascantur egere? » Theoclytus S. Chrysostomus.

Porro Septuaginta eleganter opponunt *ἀρτία* sufficientis sibi *ἄρτι* egentis pane, *q. d.* Præstat sufficientis sibi ineriorum, quam gloriosus egenus pane; præstat ignobilis satur nobili fauleto. Hinc disce divitias præstantiores esse nobilitate, juxta illud:

Et genus et formam regina pecunia donat.

Indeque laborem otio, ac pauperem sibi laborantem, suisque licet paucis contentum, præstare glorioso, cui nihil sufficit ad jactantiam, cum omnia desunt ad vitam. Unde Apostolus: « Est, ait, questus magnus pietas cum sufficientia, » græce *ἀρετὴ πλεονεξία*, id est animo suis contento, I *Timoth.* vi, 6. Salomon succinit Siracides: « Melior est, ait, qui operatur, et abundat in omnibus, quam qui gloriatur, et eget pane, » *Ecclesi.* x, 30. Vide ibi dicta. Succinunt et Græci Philosophorum. Antonius in *Melissa*, cap. XXXVII, citat Socratem dicentem, « satius esse se in paucis facultatibus continentiam hilariter agere, quam in magnis infeliciter. Quare ditissimum esse, qui paucissimis contentus est. » Epictetus, rogatus « quis esset dives, » respondit: « Cui satis est quod habet. » Maximus, *serm.* 12, citat Democritum qui, rogatus « quomodo quis dives fieri posset, » respondit: « Si cupiditatum pauper erit, si inopi erit desiderio. Quare eos qui naturalibus divitiis contenti sunt, ditiores esse his qui, cum multa possideant, plus tamen concupiscunt: illis enim nihil deest, his plura quam possident. » Plato, interrogatus « quantas opes habere conveniret, » dixit: « Quantas possidenti neque insidias pariunt, neque reum necessariarum inopiam. » Cleanthes suam vitam laboriosam preferens otiose nobilitate: « Dum illi, ait, pila ludunt, ego fodiens duram humum exerceo. » Sensit vir sapiens hominem non ad otium, sed ad laborem a Deo conditum esse ut eo victum sibi parat. Maximus, *serm.* 32, citat Democritum qui, rogatus « quomodo laboriosi et industrii differant a desidiosis, » « Quo, ait, impii a piis, spe nimirum bona. Sperant quippe qui corpus laboribus exerceant, opima laborum præmia; desiderantes autem presentem intuentur egestatem. » Probus Imperator non patiebatur militem esse otiosum, sed multa opera manu militari perfecti, dicens « annonam gratuitam militem concedere non debere. » Ita Flavius Vopiscus in

*Vita Probi*. Alfonsus Aragonum rex, reprehensit a quodam quod propriis manibus laborasset: « Numquid, ait, Deus et natura frustra regibus manus dederunt? » Rursum: « Regum cibus est honor, ait, quem dii immortales non otio aut luxu, sed improbis laboribus multisque sudoribus hominibus vendunt. » Ita Panormitanus *In Gestis Alfonsi*.

Vera ergo nobilitas sita est in labore, non in otio, non in pompa, sed in virtute; in factis et stemmatis non avorum, sed cuique propriis: labore enim sustentatur et vivimus, virtute gloriamur, factis celebratur. Preclare Cicero, orat. *Contra Sallustium*, sibi objicentem generis ignobilitatem: « Satius est, ait, meis gestis florere, quam majorum opinione uti; et ita vivere, ut sim posteris meis nobilitatis initium, et virtutis exemplum. » Et Poeta:

Et genus et proavos, et qui non fecimus ipsi,  
Vix ea nostra voco.

Et Cassianus, *Collat.* II, cap. x: « Nihil, ait, nostrum est nisi hoc tantum, quod corde possemus, atque animæ nostræ coherens, a nemine prorsus potest auferri. » Igitur: « Nobilitas sola est atque unica virtus. Nobilissimus Deo est, clarissimus virtutibus. Aliena laudat, qui genus laudat summum. » Et Solon apud Ausonium: « Pulcherrimum paratur quam creatur nobilis. » Urbanus III Pontifex objicenti sibi generis humilitatem: « Magni viri, ait, non nascuntur, sed virtute fiunt. » Maximilianus Imperator cuidam, oblatore auro, nobilitatem emere volenti: « Otare quidem te possum, ait, at nobilitate non nisi te propria virtus potest. » Nimirum: « Simia haud leana fiat regis diplomate. » S. Gregorius Nazianzenus, orat. 19 *De Gregorio* patre suo: « Unam nobilitatem, ait, in pietate sitam esse censebat, atque in eo, ut undè ortum habuimus, et quo tandem perventuri simus intelligamus. » Auree vero apud Prudentium *Peri Stephanon*, sive *De Coronis*, Romanus Martyr genere nobilis, sed fide et effuso sanguine nobilior:

Postquam inter ceteri hymnum dixit plumbæ,  
Ereclus inquit: Absit ut me nobilem  
Sanguis parentum præstat, aut lex Curia:  
Generosa Christi secta nobilitat viros.

Et S. Agatha apud Quintianum Præsidentem: « Multo præstantior, ait, est christiana humilitas et servitus regum opibus ac superbia.

Mystice Salomonius: « Vere, ait, melior est frater idiota et simplex, qui operatur bona que novit, unde vitam æternam mereatur habere in celis, quam gloriosus, id est clarus eruditione, vel computus doctoris officio, qui indiget pane dilectionis, quia neque dominum diligit, neque proximum. Vel certe ideo pane indiget, quia non operatur quem intelligit aut docet, » v. g. melior est S. Franciscus Aristotele et quovis philosopho ac inani theologo.

Hanc gnomen pulehro simia et vulpis apologo venustat Cyrillus, lib. III *Apolog. moral.* cap. x, cujus titulus: *Quod melius sit minus egere, quam plus habere.* Cum simia, inquit, jocosa, veste induta et vana catenula irrepta, jubilans exsultaret, summoque opulentiam et felicitatem jactaret; remittit eam vulpes, dicens hæc non tam esse copiam, quam inopiam, quod vestis indigentia, catenula captivitatit sit signum. « Nam paupertas est, ait, indigere; fortuna vero habere, hæc unde suppleas indigentiam, avaritiæ vero semper plus cupere. Si amplius habes, aut eo indiges, aut non indiges; et si habes, aut his uteris, aut non uteris. Si uteris luxuriando, fatua; si non uteris, es retinendo avara. Si vero egenus habes, quam artificialiter dives, natura tam pauper es. Vide igitur quod plus habere, aut sine vitiositate, aut sine aliqua paupertate nemo possit: vane igitur, quia plus habes, gloriaris. Ego certe me minus egere nunc glorior, et arto nudam esse; quia nec egeo, nec cupio vestimentum, ditorem me puto. Nimirum, qui minus eget, is natura dives est, cum sit ipse sufficiens. Solam namque hæc, ni fallor, æstimaverim esse veram opulentiam non aliunde mendicantem, sed cupiditate abdicatam, natam habere sufficientiam. Cupiditatis victor Diogenes, hoc se ditorem putavit, quo minimis indigeret. Hinc enim virum quemdam naturali vase manuum haustum sumere vidisset, jam seipso dives ejus exemplo factus, potationis vasculum confregit. Quare hujusmodi divitiæ, aut naturalis paupertatis opululentum solatium, aut cupiditatis anxie jugum sunt onerosum. Disce igitur quod melius sit non egere, quam indigentem habere. »

10. NOVI JUSTUS JUMENTORUM SUORUM ANIMAS: VISCERA AUTEM IMPIORUM CRUDELIA. — Syrus, *impit autem claudunt viscera sua*; Chaldaeus, *miserationes impiorum crudelitas*. Hebræum enim רחמים *rachamim* et miseraciones, et viscera, que sedes sunt misericordiæ, et miseratione commoventur, significat. Sensus ergo Chaldaei est, *q. d.* Miserationes impiorum sunt crudeliter, adeoque non sunt misericordiam aliquid præstant, tot moris miserum trahunt, ac tanta verborum asperitate et supercilio beneficia in odium adducunt, denique tot conditionum et usurarum onere ea aggravant et vendunt, ut non tam misereri quam feritatem et crudelitatem exercere videantur.

Sensus Vulgatae versionis est, *q. d.* Novit justus quantos labores et dolores animæ jumentorum suorum patiuntur: ideoque eos moderatur, mitigat, solatur et medetur. Rursum novit quid jumentis anima appetat, illudque ei exhibet. Unde Pagninus verit. *cognovit justus appetitum jumentis sui*. Anima enim sedes et symbolum est appetitus. *Novit* ergo non speculative tantum, sed et practice: *novit*, id est, attendit et curam gerit suorum jumentorum. Sic dicitur II *Tim.* II, 19: « Cognovit

Dominus qui sunt ejus, » id est amat, curat, protegit, promovet Deus suos electos. Et *Psal.* I, 6: « Novit Dominus viam justorum: » novit, id est diligit, dirigit, secundat et prosperat. Unde Septuaginta vertunt, *justus miseratur animas jumentorum suorum; viscera autem impiorum immiseri cordia*.

Jam per jumenta, primo, Lyranus accipit servos et ancillas: jumenta enim dicuntur quasi jumenta; servi autem juvant herum.

Secundo, Beda per jumenta accipit proximos rudes et hebetes instar jumentorum: hos enim juvare, et vicissim ab iis juvari debemus lege natura et charitatis. « Justus, ait, compatitur, e miseretur hebetudini et fragilitati proximorum sibi commissorum. » Quam enim curam gerit bubulus suorum bonum et jumentorum, ac pastor suorum ovium, eandem gerere debet rector subditorum.

Tertio, proprie et genuine Aben-Ezra: Novit, ait, justus quare re indigent sua peccata, illamque misericorditer eis præstat, quia justus non tantum hominum, sed et brutorum miseretur; præsertim quia hæc misericordia in suum commodum redundat. Qui enim alit et impinguit bovem suum, seipsum alit et impinguit: bos enim arabit hero terram, segetesque producat, ac deinde cedet ei in cibum. Itaque esto amicitia et charitas proprie non sit inter nos et bruta, ut docet S. Thomas et Aristoteles, tamen ad illa quasi per mansuetam et auxens quamdam sese extendit; estque hic amor non tam amicitia, quam concupiscentia, quia herus amat bovem non ob bonum bovis, sed quia bos est jumentum, peccatum et bonum suum. Ita S. Chrysostomus, hom. 29 *in epist. ad Rom.* « Sunt enim, ait, Sanctorum animæ vehementer mites et hominum amantes, non solum erga suos, sed etiam alienos, ita ut hæc suam mansuetudinem etiam ad animalia bruta extendant. Propterea et sapiens quidam dixit: Justus miseretur animarum jumentorum suorum. Si ergo jumentorum, multo magis hominum. » Idem Chrysostomus plenus in *Catena Græcæ*. hunc locum sic explicat: « Quid, ait, audio? Numquid justus jumentorum suorum animas miseretur? Utique erga illa quoque magnam humanitatem et clementiam ostendam oportet, idque cum ob alia, tum ob id maxime, quod ea ratione et occasione illis compati et condolare discamus, qui ejusdem nobiscum sunt generis. Nec enim Deus citra causam in lege præcepit, ut jumentum prolapsum erigamus, et errabundam ovem ad viam reducamus, neque bovis tritricantis os obligemus. Vult itaque ut magnam in bruta quoque animalia misericordiam exerceamus. Primo quidem propter nos ipsos, deinde vero ut quoad necessaria ministeria obeunda magis sint idonea, postremo autem ut curam et humanitatem in illa exercere assueti, que sua nobis ministeria præstant, erga proximos paulatim benigni et miseri-

cordes evadamus. Qui enim exterorum miseretur, multo magis familiarum et domesticorum miserabitur, et qui misericordiam exercet in jumentum, magis exerebit illam in fratrem sanguineum. Sed dices forsitan: jumentum ministerium usum affert, frater autem nullum omnino. Ivo vero magnum: conciliat enim tibi aeternam apud Deum mercedem. Ecce qualem curam et servitatem jumentis impendimus, ut bene sit illis: neque turpe aut ignominiosum hoc ducimus, et hominibus servire turpe ducemus? Tropicis autem per jumenta innocentes, et rationis luce pene destitutos discipulos hoc loco significat.

Ideoque ergo Deus Judaeis praeceperat misereri jumentorum, ut discerent misereri proximorum, ne, si in jumenta essent crudeliter, discerent effari in homines. Ita sanxit: « Non arabis in bove simul et asino, » *Deut. xxii, 10*, quia asinus impar est bovi: quare si idem cum bove jugum traheret, plus equo gravaretur. Et: « Non corques haedum in lacte matris suae, » *Ecod. xv, 19*, quia crudelis est ut lac matris, quod haedo est alimentum vite, fiat eidem tormentum mortis. Et: « Si ambulans per viam, in arbore vel in terra nidum avis inveni, et matrem pullis vel ovis desuper incubantem, non tenebis eam cum filiis, sed abire patieris, » *Deuter. xxii, 6*. Ita sanxit diem Sabbati, ut in eo quies daretur tam jumentis, quam hominibus, ab omni opere et labore, quo per septimanam desudant, *Deuter. v, 14*. Hanc misericordiam Deus sanxit non tantum suo verbo, sed et exemplo. Ipse enim jumentorum curam gerit. Unde *Psal. xxxiv, 7*: « Homines et jumenta salvabis, Domine. » Et Christus, ait S. Bernardus, in praesepio positus fuit inter bovem et asinum, ut salvaret homines et jumenta. Et *Psal. ciii, 14*: « Produens frenum jumentis. » Et *Psal. cxlvi, 9*: « Qui dat jumentis escam ipsorum, et pullis corvorum invocantibus eum. » Deum ergo Deique pietatem imitantur, qui in bestias misericos sunt.

Sic S. Anselmus, ut habet ejus Vita, affectu commiserationis movebatur erga bestias, easque deflebat, cum laqueis venatorum irretitas cerneret. Gordianus senior Imperator, teste Capitolino, tante bonitatis erat, ut in scholis, si quis perurum vapularet, lacrymas non teneret.

Præ reliquis sensum hunc pietatis in bestias ostendit S. Franciscus, de quo ita scribit S. Bonaventura, lib. I Vite ejus, cap. vii: « Consideratione primæ originis omnium, abundantiori pietate repletus, creaturas quantumlibet parvas fratris vel sororis appellabat nominibus, pro eo quod sciebat eas unum secum habere principium. Illas tamen viscerosius amplectebatur et dulcius, quæ Christi mansuetudinem piam similitudine naturali pretendunt, et Scripturæ significatione figurant. Redemit frequenter Agnos, qui ducebantur ad mortem; illius memor agni mitissimi, qui ad occisionem duci voluit pro peccatoribus redi-

mendis. » Narrat deinde eum sui, sive porce, quam agnum occiderat, maledixisse, ac suum mox infirmari cõpisse, et intra tidium mortuam: similiter cum aves et pisces captos libertate domasse: quocirca eas illi applausisse, ac ab eo invitatas cantu suo Deum laudasse. Mira sunt quæ addit de cicada, phasiano, falcone. « Lupis a viro sancto dilectis et protectis, atque ad Dei laudem invitatis. »

Mystice R. Levi: « Justus, inquit, novit animam jumentum sui, id est, vitam corporis sui (corpus enim est quasi jumentum anime) tuetur et curat, ideoque cavet ne corpus nimium labore affligat, ne nimia austeritate vigiliarum, inedia, ciliciorum, disciplinarum illud conficiat. « Viscera autem impiorum crudelia, » quia dum gula, libidini et vitiiis intemperanter indulgent, crudeliter in seipso se vivunt: nam et sapientem et robur habent, quin et vitam non raro sibi auferunt, aut certe decurrant.

Denique notanda hic collectio et dogma arcænum Casiani, *Collat. xi, cap. x*: « Justus, ait, miseretur animas jumentorum suorum; viscera autem impiorum sine misericordia. Ideoque isdem vitiiis subjaceo monachum certissimum est, que in alto indementis atque inhumana severitate condemnat. Rex enim rigidus incurret in mala, » *Prov. xiii, juxta Septuaginta*.

11. QUI OPERATUR TERRAM SUAM, SATIABITUR PANIBUS; QUI AUTEM SECTATUR OTIUM, STULLITISSIMUS EST. — Hebraice, *indiget corde*. Pro otium hebraice est *רקי* *rekim*, quod Aquila, Theodotus et Septuaginta vertunt, *parva*, id est *vana*; Syrus, qui *festinat post vanitatem*; Chaldaeus, *vacua*; Pagninus, *vacuos*; Baynus, *inania*; Tigurina, *perditos*. *Rekim* enim significat homines ignavos, otiosos, inanes, perditos, quales sunt scurræ et mendici validi; item res inanes, vanas, perditas. Qui enim cum scurris ignavis et otiosis versatur, sectatur ignavum, vanum, turpe et sceleratum otium, fitque scurra, maledicus, fur, etc. Huc facit proverbium Syrorum et Arabum, *Cent. 2, num. 27*: « Acquire diligentiam: ea enim est thesaurus magnus; » et num. 28: « Recede a pigritia, quia ipsa est plena damno. »

S. Chrysostomus, in *Catena Græcorum*, hæc it. præcedentibus vers. 9 et 10 connectit, *q. d.* « Non quia operandum et laborandum dixi, injuste quoque ditoscendum dixi. Bona sane et honesta est operatio, sed ea que cum justitia est conjuncta, ejusmodi est agricultura. Ignavia enim militiam parit et fovet, non etiam rem familiarem auget. » Accedit S. Hieronymus: qui per *vana* accipit mercaturam, utpote periculosam; et incertam, quasi ab ea Sapiens avocet homines ad agriculturam. Explicans enim illud *Isaie xxii, de Tyro*: « Operare terram tuam; etenim naves nequaquam veniunt de Carthagine. Profuit enim Tyro, inquit Hieronymus, naves interfere peregrinas, ut cogatur operari terram suam, de qua in Proverbis dicitur: Qui operatur terram suam, satiabitur pa-

nibus, etc., ut nequaquam de inserto lætetur naufragiorumque discipline, sed operis sui vivat frugibus. »

Verum sub agricultura hic quodlibet opus honestum, et quantumlibet artem honeste ditoscendi accipit: hæc enim opponitur inerti otio; proponit tamen agriculturam, tum quia ea est maxime necessaria, tum quia ipsa est æarinnocentissima (ait S. Augustinus scribens contra Faustam Manichæum, eam damnantem homicidium, quod plantas evellendo eis animam vitamque adimat), ideoque præcepta Adæ in paradiso, et rursus post expulsionem e paradiso, quam proinde primi Patriarchæ, ac deinde reges etiam et principes, uti Job, Abraham, Moses, Esau, etc., exercebant. Quin et Molesianus, teste Eutropio, relicto imperio in rusticatione consensit, atque Herculeo et Galerio eum ad imperium remendum invitantibus: « Timam, ait, Salomone possessis visere olera nostris manibus instituta profecto istud tentandum nunquam judicaretis. » Paraphrasi Indorum rex Apollonio de ejus vita scribit: « Ego, ait, pariterum fructibus, aut oleribus passor, aut que præbent mihi arbores, quas ego his manibus colo. » Lysander Lacedæmonius cum ad Cyrum Minorem Persarum regem venisset, in hortum ductus, admiratus et proceritates arborum, et directos in quinque ordines, et humum subactam, Cyrum interrogavit a quo essent arbores plantate, et cuius solertia tam apte dimensæ? Cui respondens Cyrus ait: « Atqui ego ipse sum ista dimensas, mei sunt ordines, mea descriptio; mea enim manus sunt sata. » Tum Lysander purpuram ornatumque quantum multo auro splendens intuentibus dixisse fertur: « Hæc, Cyre, te beatum fecerunt homines, quoniam virtuti tue fortuna conjuncta est. » Ita Cicero in *Catone*.

Otiosus  
stullis-  
simus.  
Frisio.

Queres, cur sectans otium vocetur « stullissimus? » Respondeo primo, quia otium inducit pauperiem, et hominem ad famem necemque religit. Quid autem stullius quam inerti otio sibi famem novitatem conciscere, et quid aliud est otium « quam vivi hominis sepultura? » ut ait Philosophus.

Secundo, quia otium facit mentem ignavam habere et brutescere, sicut hæbescit et rubigine obducitur ferrum otiosum, ut gladius et culter quo nemo utitur. Unde Cassiodorus: « Natura humana, ait, sicut Ferris laboribus in tembr, ita per otia torpente infatatur. » Consonat Plutarchus in *Moribus*: « Ingenium, ait, hominis eucuriam et senium in otio contrahit, propter obtusitatem, et quies vitæ sedentaria non modo corporibus, verum etiam animis marcescentem affert. » Et S. Chrysostomus, hom. 3 in *I ad Corinth.*: « Forium (qui laborant) sunt anime puriores, ait, eorum sunt mentes robustiores ac firmiores. Nam qui est otiosus, et multa temere loquitur, et multa agit temere, et tota die nihil operatur, torpore et veterano mentem repletam habet. »

Tertio, quia otium parit detractores, calumnias, irrisiones, furta, estque causa omnis mali: otiosi enim sunt aleatores, compotiores, scortatores, prædones, etc. Quocirca Diogenes, teste Laertio, lib. VI, otiosorum negotium dicebat esse amorem, quod hic affectus potissimum occupet otio deditos. Ita enim fit ut, dum otio vacent, in rem negotiosissimam incidant. Et Appianus Claudius, teste Valerio Maximo, dicebat populo Romano longe melius committi negotium quam otium: quod populus bellis excitetur ad virtutem, in pace delinat ad voluptates ac luxum, ex quibus nascitur rerumpublicarum ac regnorum exitium.

Mystice, Polychronius in *Catena Græc.*: « Terram, ait, hic vocat animam, in qua bone et male cogitationes generantur; bone: si eam sanctis cogitationibus et operationibus exerceas; male, si eam otiosi stultas. Panes vocat divini verbi papulum; stilos autem eos dicit qui circa vanum doctrinam occupantur. » Sic et Beda: « Hic, ait, terram suam stultus operatur, qui in otio otiosus est per quotidianam exercitia, per legis meditationem, per vigilantiam mentis, quasi qui exercet agriculturam, instanter erudit, atque spiritualibus cibis velut papibus, ac fame ignorantia periclitetur, inferioris hominis sui sensum reficere non desistit. Qui exercet animam suam spiritualibus studiis et nunc virtutibus, et tunc papibus satrabitur præmiorum; qui autem pro salute anime sue nunc laborare detrahet, tunc inter stultos reproboratur: tamen nunc vel divina, vel mundana sapientia gloriosus videtur. »

Rursus B. Petrus Damianus per terram accipit corpus, quod laboribus et penitentibus subigendum est, ut continentia et beneficentia fructus proferat. Sic enim ait in epist. ad *Prætes mandatorum transgressores*: « Quisquis desiderat spiritualium segetum ubertate ditescere, desudet nunc agrum sui corporis disciplina ac continentia vomere continuo labore sulcare, et tanquam novallium suorum glebas sæculo sapienter confringat; dum quidquid durum, quidquid infecundum in se deprehenderit, jugis penitentia confusionibus terat. Nec desinat gula prurientes urticas, atque inhorrescentes carualium desideriorum vepres radicitus extirpare, quo uberis proventus spiritualium segetum valeant sui corpora rura proferre. Unde Salomon ait: Qui operatur terram suam, satiabitur panibus. » Vide que de agricultura literali et mystica dixi *Jen. ii, 15*.

QUI SUAVIS EST IN VINI DEROGATIONIBUS (perperam Beda et Lyranus legunt, *in vino moderatius bibens*), IN SEIS MUNITIONIBUS RELIQUIT CONTUMELIAM. — Hic versus deest in Hebræo, sed cum habent Romana et Græca, que sic habent, qui *suavulus in vini conversationibus* (symposiis) immoratur, in munitionibus suis ignovantiam relinquit. Sensus est, *q. d.* Qui delectatur immorari symposiis, et vini compotationibus, hic « in suis munitionibus. » in

